

OKM:n lausuntopyyntö Tiedon saatavuus –työryhmän raportista

OKM:n lausuntopyynnön johdosta Helsingin yliopisto on pyytänyt IPR University Centeriltä lausuntoa Tiedon saatavuus –työryhmän raportista. Tämän vuoksi esitämme seuraavan.

IPR University Center kannattaa tieteellisten julkaisujen ja tutkimusdatan avoimuuden edistämistä eri tavoin. Tieteellisen toiminnan lähtökohtana on aina ollut, että tutkimuksen tulokset ja se aineisto, johon tulokset perustuvat, ovat avoimesti saatavilla ja kontrolloitavissa. Tämän hetkessä keskustelussa ja selvittelyssä on merkittävästi kysymys tämän saman periaatteen toteuttamisesta digitaalisessa ympäristössä. Digitaalisuus on mahdollistanut myös tutkimusaineiston laajemman avoimuuden, saatavuuden ja hyödyntämisen.

Ajatus open access julkaisemisesta ja tutkimustiedon saattamisesta laajasti tutkimusyhteisön käyttöön ei ole uusi. Asiasta on keskusteltu aktiivisesti meillä vähintään viimeiset 10 vuotta. Asia on ollut esillä sekä kansainvälisesti, EU tasolla että kansallisesti, muun muassa Suomen Akatemia on eri tavoin tukenut tähän liittyvää selvittelyä ja tutkimusta. OECD on antanut avoimuudesta suosituksen jo vuonna 2004. Asiaan liittyviä eri tahojen kannanottoja ja selvityksiä on kirjattu myös nyt käsiteltävään raporttiin. Asia on Suomessa nostettu hallitusohjelmaan.

Yliopistojen osalta kysymys ei ole ainoastaan tieteellisten julkaisujen julkaisutavasta vaan myös tutkimuksen aikana kertyneen ja sen perusteena olevan aineiston (datan) käytettävyyden lisäämisestä. Tiedon saatavuus –työryhmän raportti tuo kuitenkin varsin vähän konkreettista lisää aikaisemmin käytyyn keskusteluun tai tehtyihin selvityksiin. Siihen on lähinnä jälleen kerran koottu jo aikaisemmin esitettyjä linjauksia.

Kaikesta selvittelystä, periaatepäätöksistä, lausunnoista jne. huolimatta asia on hyvin hitaasti edennyt konkreettiseen toteutukseen. Käsityksemme mukaan tämä johtuu siitä, että avoimuuden toteuttamiselle ei ole osoitettu vastuutahoa. Opetus- ja kulttuuriministeriön toimesta asiaa on selvitetty ja tuettu, mutta ministeriö ei ole ottanut selkeää vastuuta avoimuuden toteutumisesta. Vaikka Helsingin yliopisto jo muutama vuosi sitten teki periaatepäätöksen open access -julkaisuarkiston perustamisesta, ei asian käytännön toteutuksesta ole kannettu kovinkaan paljon huolta, vaan muiden yliopistojen tavoin HY on suhtautunut asiaan varsin passiivisesti. Tämä on käytännön tasolla johtanut siihen, että asia on kaatunut yliopistojen tutkimusasiamiesten tai yksittäisten tutkimusprojektien asiaksi. Selkeiden pelisääntöjen

puuttuminen on johtanut epäyhtenäiseen käytäntöön ja siihen, että tutkimusta tekevien resursseja on haaskaantunut asian miettimiseen ja järjestämiseen. Käytännön tasolla ei myöskään ole riittävästi tietoa siitä, mitä kaikkia näkökulmia asiaan liittyy ja mitkä pitää ottaa huomioon.

Kaikissa asiaa koskevissa selvityksissä on nostettu tekijänoikeuslainsäädäntö ja siihen tarvittavat muutokset esiin. Tekijänoikeuslaissa ei tällä hetkellä ole yleistä rajoitusta suojatun aineiston käyttämisestä tutkimuksen yhteydessä. Rajoituksen säätäminen on perusteltua, mutta se edellyttää, että nykyistä tarkemmin selvitetään tutkimuksessa käytettävät ja tarvittavat tekijänoikeudellisesti relevantit keinot ja myös täten syntyvien tutkimustulosten asema. Toisaalta tekijänoikeus perustuu siihen, että oikeudet ovat vapaasti siirrettävissä eli tekijänoikeuslaki ei nykyiselläänkään ole esteenä tutkimusjulkaisujen tai tutkimusaineiston julkaisemisesta ja käytöstä sopimiselle. On aivan selvää, että tutkimusdatan avoimuutta ja "datan louhintaa" joudutaan eri tavoin rajoittamaan myös tulevaisuudessa, vaikka lähtökohtana on pidettävä avoimuutta.

Suomen yliopistot ovat viime vuosina jääneet selvästi jälkeen "open access"-julkaisukäytäntöjen kehittämisestä ja avoimen datan hallinnasta verrattuna kansainvälisiin "huippuyliopistoihin". Suurilla yhdysvaltalaisilla yliopistoilla kuten Harvardilla ja MIT:llä sekä myös johtavilla brittiyliopistoilla on hyvin yksityiskohtaiset ohjeet siitä, miten konkreettisesti hallinnoidaan digitaalisiin aineistoihin, julkaisuihin jne. liittyvät sopimuskysymykset ja immateriaalioikeudelliset sekä yksityisyyden ja tietosuojaan liittyvät ongelmat.

Suomessa yliopistoilla alkaa nyt olla kiire tämän asian hoitamiseksi, koska EU:n uuden tutkimuksen ja innovaatioiden puiteohjelman, Horizon 2020, vaatimukset johtavat siihen, että asiassa on siirryttävä iskulauseista konkreettiselle hallinnan tasolle varsin pian.

Tiedon saatavuus -hanke ei käsityksemme mukaan edisty elleivät yliopistot itse – pikaisesti ja päättäväisesti - ryhdy konkreettisiin toimenpiteisiin asiassa. On tietenkin hyvä, jos OKM kannustaa tähän, mutta yliopistot ovat avainasemassa. Mikäli Helsingin yliopisto ja Aalto-yliopisto yhdessä miettivät, miten avoin julkaiseminen ja tutkimusaineiston avoin saatavuus käytännössä järjestettäisiin, luotaisiin sen avulla todennäköisesti sellainen käytäntö, jonka myös muut korkeakoulut omaksuisivat. Asian ratkaisuun vaikuttaa voimakkaasti myös eri tieteenaloilla vallitsevat tutkimuskulttuurit. Avoimuuden toteuttaminen edellyttää tiedeyhteisön sitoutumista sen toteuttamistapoihin ja siksi toimintatavat tulisi luoda yhteisön sisällä. Samalla nykyistä yleistä selvittelyä paremmin selviäisi lainsäädäntöön liittyvien konkreettisten muutosten tarve ja sisältö. IPR University Center on omalta osaltaan valmis osallistumaan tällaiseen selvitystyöhön niin jäsenyliopistoissa kuin valtakunnallisestikin.

Aineistojen avoimuuden edellytyksenä nousee esiin varsinkin kaksi keskeistä seikkaa: aineistoinfrastruktuurit ja koulutus. Eri tieteenalojen tutkimus perustuu hyvin erilaiseen aineistoon, johon liittyy jo lainsäädäntötasolla erilaisia vaatimuksia. Korkeakoulut pystyvät itse parhaiten ratkaisemaan tähän liittyvät haasteet. Koulutus tutkimusaineiston hallintaan liittyvistä kysymyksistä puolestaan antaa osaamista sen ymmärtämiseen, mitä asioita on otettava huomioon tutkimusta aloitettaessa ja tutkimussopimuksia tehtäessä. Samalla se lisää kaikkien tutkimukseen osallistuvien tietoisuutta kunkin omista oikeuksista ja velvollisuuksista.

Eräänä konkreettisenä esimerkkinä siitä, miten tutkimusaineistoja voidaan hallinnoida on, on Tampereen yliopiston yhteydessä erillisenä laitoksena toimiva Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto, jonka toiminta on alkanut vuonna 1999. Se arkistoi ja jakaa empiirisiä tutkimusaineistoja valtakunnallisesti. Aineiston arkistointi perustuu sopimuksiin.

Kannanoton valmisteluun on osallistunut allekirjoittaneen lisäksi pääsihteeri Marja-Leena Mansala.

Helsinki 29.11.2013

Niklas Bruun

Professori, johtaja

IPR University Center

Tiedoksi

Aalto-yliopisto

Turun yliopisto

Svenska handelshögskolan Hanken